

ВПЛИВ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Паламар С.П., Кондратюк С.Г.

Педагогічний інститут

Київського університету імені Бориса Грінченка

Розглянуто проблему цінностей та ціннісних орієнтацій у взаємозв'язку із соціалізацією особистості, процес якої залежить як від зовнішніх соціальних, так і внутрішніх особистісних факторів. Проаналізовано фактори, що впливають на формування ціннісних орієнтацій молоді. Висвітлено особливості ціннісно-орієнтаційних площин сучасного українського суспільства. Схарактеризовано вплив освітнього процесу на формування системи цінностей студентів. Визначено головні ціннісні орієнтації студентів в умовах формування особистості.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, теорія ціннісного виховання, соціалізація молоді, духовний розвиток особистості, доброчинність особистості.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Становлення ціннісних орієнтацій сучасної молоді є актуальною проблемою, оскільки мова йде про розвиток особистості як соціальної одиниці. Економічна й політична нестабільність в Україні, знецінення традицій та звичаїв, руйнування міжпоколінних зв'язків призводить до того, що соціалізація молоді відбувається за несприятливих умов. Культура нації ґрунтується на традиціях, які стають головним джерелом її розвитку. Однак кожен вид ресурсів необхідно оновлювати, базуючись на основних цінностях. Завдання сучасного виховання полягає у необхідності загальмувати моральну деградацію у суспільстві, поновити соціальні механізми, які підтримують гідність пізнання та творчості, необхідності праці, почесності материнства, поваги старості, добродійності щодо хворих та знедолених. Виховання повинно передбачати перехід від споживчого ставлення людини до творчого, тому що цінність як ідеал не може мати споживчого виміру.

Оскільки система особистісних цінностей є показником загальної культури людини, важливо створити освітнє середовище, яке сприятиме набуттю мобільності, культури спілкування, ерудованості. Становлення всебічно розвиненої особистості є першочерговим завданням вузів в умовах надбання моральних цінностей, духовного зростання.

Формування моральних засад передбачає прагнення до самовдосконалення, цивілізованого спілкування з людьми, свідомого вибору громадянської позиції, розвитку моральних якостей, духовно-моральної культури, розуміння національних і загальнолюдських цінностей, гуманістичного світогляду.

Бажання самовдосконаливатись виникатиме, якщо студенти спостерігатимуть прогрес, відчуватимуть задоволення від процесу пізнання, реалізовуватимуть свій потенціал [6].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами вивчення ціннісних орієнтацій займається багато наук: соціологія, психологія, філософія, педагогіка та ін., що вказує на багатоплановість та складність цього поняття. Тому, виходячи з комплексних досліджень цієї проблеми, науковці можуть керувати та корегувати

зміни в соціальних та соціально-психологічних процесах у суспільстві.

Сучасних дослідників непокоїть низький рівень духовності, що панує серед молоді, недостатній розвиток критичного мислення, переважання споживацьких інтересів, низький інтелектуальний рівень.

Так, питання цінностей особистості, розробляли І. Кант, Д. Локк, І. Песталоцці, Я.-А. Коменський, А. Макаренко, М. Бердяєв, Г. Сковорода, І. Франко, П. Флоренський, В. Соловійов, П. Сорокін, П. Юркевич, Е. Муньє, М. Фуко, А. Швейцер, Ф. Шиллер та ін. [3].

Серед сучасних науковців, теорії ціннісних орієнтацій відображені у працях В. Андрущенка, Л. Губернського, М. Головатого, І. Надольного, А. Кримського, Л. Ваховського, О. Сухомлинської, В. Желанової, А. Пеканової та ін.

Проблеми людини та її ціннісних орієнтацій були об'єктом багатьох дисертаційних досліджень таких авторів, як Д. Балдинюк, О. Барановська, О. Баришнікова, В. Вексельман, Г. Гуменюк, І. Гущина, В. Долженко, О. Зубарева, Ж. Міцкевич, В. Калінін, Г. Хруслів, С. Нікітенко та ін.

У підготовці спеціалістів педагогічних професій і забезпечення їхнього професійного зростання аксіологічний підхід розкрито в працях І. Блінова, М. Богуславського, Р. Вендровської, Е. Ільєнкова, Б. Лихачова, В. Междева, В. Огнев'юка, Н. Чавчавадзе.

Теорія ціннісного виховання викладена західними науковцями у декількох самостійних концепціях (Дж. Д'юї, М. Бубер, К. Роджерс, А. Маслоу, Л. Кольберг, Е. Еріксон та інші), які об'єднані загальною ідеєю. Ця ідея була висунута К.Л. Беком – допомогти людям жити у відповідності до цінностей. Основною метою ціннісного виховання є не пряма передача вихованцям загальнолюдського ціннісного досвіду, а формування у молоді здатності до вибору моральних цінностей, створення власних критеріїв, побудованих на гуманістичних ідеалах [7].

Ціннісні орієнтації особистості розглядаються в дослідженнях Б.Г. Ананьєва, В.І. Астахова, І.Д. Беха, І.В. Дубровіної, А. Маслоу, Ж.О. Омельченко, К. Роджерса, С.Л. Рубінштейна, Д.Й. Фельдштейна, В.О. Ядова та ін. Науковці наголошують на важливості етапу студентства у становленні та духовному розвитку особистості, формуванні її ціннісних орієнтацій тощо.

Система ціннісних орієнтацій студента проаналізована в працях В. Пічуріна. Він зазначає, що осмислення особистістю власної системи цінностей і є показником усвідомлення життєвого шляху. Найбільш значущі цінності будуть, звичайно, відігравати вирішальну роль у формуванні життєвої позиції, а, відповідно, й у виборі професійної діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Навчальний процес у сучасному ВНЗ вимагає нового освітнього середовища, у якому студенти зможуть оволодіти суспільним досвідом, будуть успішними в житті, навчатимуться на демократичних засадах.

Питання підготовки майбутніх фахівців пов'язане з набуттям аксіологічної компетентності молоддю. Неготовність абітурієнтів до безперервного навчання, співпраці в колективі, міжособистісного толерантного спілкування залишається невирішеною проблемою. Молодь не прагне до свого морального розвитку, гостро реагує на критику і не готова визнавати помилки. Це вимагає реформування освітнього процесу.

Аксіологічними орієнтирами системи освіти є розвиток кожної особистості, можливість здійснювати вибір, умови для реалізації здібностей, бачення перспектив.

Об'єктом дослідження є студенти вищих навчальних закладів.

Предметом дослідження є вплив ціннісних орієнтацій на формування особистості сучасної молоді.

Формування цілей статті. Метою статті є визначення головних ціннісних орієнтацій студентів в умовах формування особистості.

Виклад основного матеріалу. Навчання у ВНЗ припадає на юнацький вік. Саме тоді у молодій людини формуються ставлення до навчання, нові погляди, переконання, оцінки, продовжується активний «пошук себе», відбуваються глибокі зміни в системі життєвих цінностей. Серед факторів, що впливають на формування ціннісних орієнтацій студентів вирізняють: систему освіти, місце проживання, діяльність політичних організацій, професійну зацікавленість, твори мистецтва, психологічні характеристики особистості, телебачення, самоосвіту тощо.

Як описує Н. Бондар, юнацький вік стає часом життєвого, соціально-рольового, професійного, особистісного, морального самовизначення та індивідуалізації. Тому саме в цей період необхідні знання власних можливостей та перспектив. Ця вимога задовольняється в процесі вироблення власного світогляду, смислового та ціннісного вибору, формування життєвих планів і програм [4].

Юнацький вік є сензитивним для утворення ціннісної орієнтації як стійкого елемента життєвої перспективи. Основними характеристиками ціннісних орієнтацій є їх зміст та ступінь сформованості ієрархічної структури [2].

Найважливішу роль у житті особистості, що розвивається, відіграють моральні цінності, оскільки життя людини найбільш підпорядковується цим регуляторам. Страх засудження стримує, регулює і спрямовує поведінку та діяльність людини у моральне русло. У свідомості людини спрацьовують сором, страх бути прини-

женим в (своїх, чужих) очах, гідність, людське обличчя, діє інколи сильніше, аніж будь-який юридичний закон.

Як зазначав Гегель, моральність немислима поза соціальним життям. Вона можлива лише у суспільстві, через взаємини людей, відношення до світу. В цьому аспекті особиста доброчинність набуває статусу загального принципу людського буття. Моральність, як історично сформована система неписаних законів, є основною ціннісною формою суспільства. У ній знаходять своє відображення загальноприйняті норми й дається оцінка людській діяльності.

Людина несе відповідальність за свої дії, вчинки у відповідності до свого знання про моральні цінності. Досить важко оцінити вчинок людини, котрий випадково (проти її волі) виявився корисним для суспільства. Яким його вважати: хорошим чи поганим, коли відомо, що індивід у своїх діях був невільний, була відсутня свобода вибору дій, чи мав місце корисливий мотив (жадоба влади, грошей, слави і пошестей).

У моралі, як і в інших сферах суспільного життя теж мають місце як позитивні, так і негативні цінності. Цінності постійно збагачують змістом всі сторони людського буття, а їх пріоритети змінюються в процесі життя і діяльності.

Цінності мають багату й розгалужену структуру. У будь-якій сфері формується образ того, що має бути і відповідає інтересам особистості. Саме належне може існувати реально, бути і тепер, а може бути виражене у формі ідеалу, спрямованого у майбутнє. В залежності від того як людина сприймає буття, у неї формуються реалістичні цінності або віртуальні, спрямовані у майбутнє. У всіх сферах людського буття, індивід спираючись на духовні конструкції, оцінює сторони, сфери своєї життєдіяльності. Вони і є тими цінностями, котрі орієнтують і спрямовують діяльність людини, людства в сучасному й складному, динамічному й суперечливому світі.

Ціннісні орієнтації характеризують, з одного боку, зв'язок людини з суспільством, її потреби та інтереси, а з іншого боку, її стратегічні цілі та ідеали. Система ціннісних орієнтацій особистості не тільки визначає форми і умови реалізації спонукань людини в діяльності, але і сама стає джерелом її цілей. Ціннісні орієнтації спрямовують і коригують процес визначення мети, дають підстави для вибору завдань і засобів.

Ціннісні орієнтації характеризуються такими основними ознаками:

- 1) їх загальне число, яке є надбанням людини, порівняно невелике;
- 2) всі люди мають одні і ті ж ціннісні орієнтації, але в різному ступені;
- 3) ціннісні орієнтації організовані в системи;
- 4) витоки людських цінностей простежуються в культурі, суспільстві, його інститутах і особистості;
- 5) вплив цінностей простежується практично у всіх соціальних феноменах.

Ціннісні орієнтації людини динамічні: вони змінюються з накопиченням досвіду, отриманням освіти, соціальної взаємодії і т. п. Цінності особистості знаходяться під впливом тих, що існують в суспільстві та в університеті, в той самий час є зворотний зв'язок, що проявляється

у впливі ціннісних орієнтацій особистості на цінності соціуму, членом якого є людина.

Розвиток ціннісних орієнтацій тісно пов'язаний з розвитком спрямованості особистості. У співвідношенні з прийнятими в психології поняттями природи і особливостей ціннісної орієнтації особистості, цінності, які становлять її структуру і зміст, поділяють на дві основні групи (за М. Рокічем) з точки зору цілей і завдань, яким слугує та чи інша цінність. Першу групу становлять цінності – цілі (термінальні цінності), другу – цінності – засоби (інструментальні). Найголовнішими є термінальні цінності – це основні цілі людини, оскільки відображають довгострокову життєву перспективу. Термінальні цінності визначають сенс життя людини, вказують, що для неї є особливо важливим, значущим, цінним [1].

Інструментальні умовно згруповано наступним чином:

- вольові – акуратність, раціоналізм, самоконтроль, тверда воля, сміливість у відстоюванні власних думок і поглядів;
- інтелектуальні – освіченість, широта поглядів;
- міжособистісне спілкування – вихованість, терпимість, чесність, чуйність, непримиренність до недоліків у собі та інших;
- професійна самореалізація – ефективність у справах, відповідальність, незалежність;
- емоційні – життєрадісність;
- самовдосконалення – високі запити.

Ціннісні орієнтації проявляються і розкриваються через оцінювання себе, інших, життєвих обставин, через уміння структурувати життєві ситуації, приймати рішення в конфліктних ситуаціях та знаходити вихід у проблемних. Вони визначають загальну лінію поведінки в умовах екзистенційного та морального вибору через уміння задавати і змінювати домінанти власної життєдіяльності.

Несуперечливість та цільність систем ціннісних орієнтацій може розглядатись як показник стійкості і автономності особистості. Відповідно, суперечливість і розірваність – як свідчення незрілості, можливо, маргінальності особистості. Така особистість не може оцінити ситуації і прийняти адекватне рішення або діє за раз і назавжди визначеним стереотипом, проявляє розбіжність між вербальним та невербальним рівнями самопрезентації. В сучасних умовах динамічної зміни соціальних систем особистісні цінності людини, культурні цінності різних прошарків суспільства, метакультурні цінності різних народів та етносів часто не узгоджуються між собою, а навіть суперечать одні одним.

А тому, ціннісні орієнтації є системою гнучкою, в якій закладений вільний вибір, а відповідно і всебічне врахування індивідуальних інтересів та потреб особистості. Вони включають

суспільні цінності у механізми діяльності і поведінки особистості. Тобто, в них реалізується вибірково людської поведінки, уявлення індивіда про сенс життя.

Українське суспільство В. Васютинський характеризує як таке, що послуговується цінностями ліберальними або соціальними. Перші більшою мірою орієнтовані на сумлінну працю та співпрацю, рівність, справедливість, колективізм, соціальний захист тощо. Другі – на право власності, приватну ініціативу, менеджерські здібності, індивідуалізм, відкритість, конкуренцію. Чим більше суспільство буде розвиватися, тим менше розбіжностей буде залишатись між цими ціннісними площинами [5].

Висновки з даного дослідження і перспективи. Система ціннісних орієнтацій виступає важливим регулятором активності людини, так як дозволяє співвідносити індивідуальні потреби і мотиви з усвідомленими і прийнятими цінностями соціальної системи, частиною якої вона є. Ціннісні орієнтації як відображення пріоритетів соціального середовища самі можуть впливати на групові норми і цінності. Ціннісна орієнтація виявляє себе в певній спрямованості діяльності, що виявляється в суспільно значимих справах і вчинках.

Таким чином, проблема цінностей та ціннісних орієнтацій розглядається у зв'язку із соціалізацією особистості, процес якої залежить як від зовнішніх соціальних, так і від внутрішніх особистісних факторів. Крім того, у процесі соціалізації людина активно засвоює соціальний досвід і перетворює його у власні цінності, установки, орієнтири. Цінності виконують подвійну функцію: функцію когнітивного елемента структури особистості й функцію мотивації, підтвердження, що бачимо у наведених концепціях. На підставі цих форм складається внутрішня позиція особистості стосовно світу, яка виражається у спрямованості особистості.

Освітній процес у ВНЗ має спрямовуватись не лише на оволодіння студентами програми, а й впливати на формування системи цінностей студентів. З погляду вченого, кожен успішний педагог має співвідносити зміст освіти з учнями, а для цього, як мінімум, необхідно знати структуру особистості. Якщо суспільство прагне утвердити людину як рівновелику цінність, а освіта – дотримуватись принципів людинобіософерицентризму, слід формувати нову ціннісну парадигму суспільства [8].

Перспективним напрямом сьогодні є необхідність посилення уваги до формування духовно-моральних цінностей студентів, оскільки сучасне суспільство потребує всебічно розвинену, високоморальну особистість, фахівця, професійна діяльність якого гармонійно пов'язана з особистою сферою життя.

Список літератури:

1. The Nature of Human Values / M. Rokeach. – N. Y.; London: Free Press, 1973. – 438 p.
2. Антонова Н.О. Ціннісні орієнтації у системі особистісних якостей студентів вищого педагогічного навчального закладу: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Н.О. Антонова. – К., 2003. – 21 с.
3. Артимонова Т. Основні духовні пріоритети студентської молоді: напрями трансформацій / Т. Артимонова // Вища школа України. – 2008. – № 1. – С. 72–75.

4. Бондар Н.Є. Особливості розвитку професійно значущих якостей студентів психологічних спеціальностей [Електронний ресурс] / Н.Є. Бондар. – Режим доступу: http://www.bdpu.org/scientific_published/2006/psychology_3_2006
5. Васютинський В.О. Ціннісно-орієнтаційні площини сучасного українського суспільства / Проблеми загальної та педагогічної психології: 36. наук, праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. – К., 2006. – Т. 8. – Вип. 6 – С. 40–45.
6. Гриневич Л. // Українська правда, 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://life.pravda.com.ua/society/2016/08/18/216716/>
7. Кавалеров А.А. Цінність у соціокультурній трансформації: монографія / А.А. Кавалеров. – Одеса: Астропринт, 2001. – С. 165–177.
8. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку: монографія К.: Знання України. – 2003. – 450 с.

Паламар С.П., Кондратюк С.Г.

Педагогический институт

Киевского университета имени Бориса Гринченко

ВЛИЯНИЕ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ

Аннотация

Описано влияние разносторонних факторов на формирование личности современного учащегося высшего учебного заведения, а также проблему формирования ценностей и ценностных ориентаций современной молодежи. Проанализированы внешние и внутренние аспекты, влияющие на формирование ценностных установок личности. Определены особенности ценностно-ориентированных платформ современного украинского общества. Рассмотрена проблема формирования ценностных приоритетов в связи с социализацией личности. Поданы главные ценностные ориентации студентов, которые неразрывно связаны с развитием направленности личности.

Ключевые слова: ценностные ориентации, теория ценностного воспитания, социализация молодежи, духовное развитие личности, добродетельность личности.

Palamar S.P., Kondratiuk S.G.

Pedagogical Institute

of Borys Grinchenko Kyiv University

THE INFLUENCE OF VALUE ORIENTATION ON THE FORMATION OF PERSONALITY OF MODERN YOUTH

Summary

The influence of various factors on the formation of the personality of a modern student of a higher educational institution, as well as the problem of the formation of values and values of modern youth is described. The external and internal aspects influencing the formation of the personality values are analyzed. Specific features of the value oriented platforms of modern Ukrainian society are determined. The problem of formation of value priorities in connection with socialization of the person is considered. The main values orientations of students are submitted, which are inextricably linked with the development of the personality direction.

Keywords: value orientations, the theory of value education, the socialization of youth, the spiritual development of the personality, the virtue of the individual.